

A gyapot, cukornád, arany, vörösréz és kőolaj földrajzi elterjedése.

Azok közül a növények közül, amelyek a fonószövő iparnak szolgáltatják a nyersanyagot, legfontosabb a **gyapotszerje**. Hazája Keletindia és Középamerika. A XVIII. század közepéig csak Keletindia és Középamerika benszülottei készítették ruhájukat gyapottól, a gőzerőre berendezett fonó- és szövőgépek felfalálása óta azonban a Föld minden államában elterjedt a gyapotszövetek használata. Ezóta állandóan növekedett a gyapotültetvények területe, elsősorban az Egyesült-Államokban, amelyek 1860-ig majdnem egyedül fedezték Európa gyapotszükségletét. A farmerek néger rabszolgákkal műveltették a gyapotföldeket, úgyhogy 1860-ban már 800.000 rabszolga dolgozott az ültetvényeken. Amikor aztán 1861-ben kitört az amerikai polgárháború és a gyapottermelés megakadt, óriási gyorsasággal lendült fel a gyapottermelés Keletindióban és Egyiptomban. A polgárháború befejezése után (1865), amely a rabszolgák felszabadításával végződött, a gyapottermelés az Egyesült-Államokban újra fellendült, úgy hogy már 10 év múlva elérte a régi termésmennyiséget (ma 120.000 km² a gyapotültetvények területe) és most az európai gyapotfonó és szövőgyárak ismét teljes mértékben függenek az amerikai piactól.

A gyapotszerjének nagy melegre és bőséges nedvességre van szüksége, aratás idején ellenben lehetőleg száraz időjárásra. Ennek következtében ez a hasznos növény fontos szerepet játszik: 1. a monszunszél birodalmában, illetőleg általában ott, ahol esős évszak száraz évszakkal váltakozik, mint pl. a trópusi szavan-

nák zónájában; 2. a szubtrópusi klímazóna száraz övében, ha elég magas a hőmérséklet és a növény növekedése idején mesterségesen öntözhető. A talajjal szemben a gyapotcserjének nincsenek nagy igényei. A legfontosabb gyapottermelő országok azok, melyekben az uralkodó szél a monszún (Japán, Kína, Hátsó- és Előindia, de első sorban az Egyesült-Államok), továbbá a szubtrópusi száraz területek: Egyiptom, Kisázsia, Turkesztán, India északnyugati része és Peru. Európában a legtöbb nyersgyapotot fogyasztja Nagy-Britannia, amelynek fonó és szövőgyárai évenként $1\frac{1}{2}$ milliárd korona értékű nyersanyagot dolgoznak fel.

A **cukornád** hazája szintén India. Innen terjedt el Kínába és Arábiába. Az arabok meghonosították a Földközi-tenger déli partvidékein, ahol Andaluziában és Szicília szigetén szintén termelik. Amerikába a Kanári-szigeteken át jutott. A cukornádnak ugyanolyan időjárásra van szüksége, mint a gyapotcserjének. Ezért látjuk térképünkön, hogy a két növény földrajzi elterjedésében nincs nagy különbség. A talajjal szemben azonban a cukornádnak nagyobb igényei vannak: a kövér talajt, különösen a lösz, fekete földet, meszes talajt kedveli. A cukortartalom az alfajok szerint 12—20%. A legfontosabb cukornádtermelő területek: Délázsia (India, Délkína, Jáva, Fülöp-szigetek), Ausztrália északkeleti része, Afrikában Egyiptom és a délkeleti partvidék, Amerika trópusi és szubtrópusi országai (az Unio déli államai, Kuba és a Nyugatindiai szigetek, Guayana, Brazília és Peru partvidékei), Óceániában a Hawaii és Fidsi-szigetek.

* * *

Az **arany** részint eredeti fekvőhelyén fordul elő a legrégebb kőzetek (gránit, gnájsz, szilúrkorú palák) kvarcjárataiban és fiatalkorú vulkános kőzetekben, vagy másodlagos fekvőhelyen, aranytartalmú hegy-ségekből eredő törmelékben (néhány magyarországi folyó hordalékából is mossák az aranyat.) Az arany legfőbb lelőhelyei: az Ural-hegység déli része, Szibériában a középázsiai magasság peremhegységeinek nyugati lejtője, a Kelet-szibériai hegyvidék. Aranyat találnak Khinában, Dekán déli részében, a Fülöp-szigeteken, Szumátra-, Borneó-, Celebesz-szigetén. Nagyon sok az arany a Keletausztráliai Kordillerákban és nyugat- ausztráliai tábla régi rétegeiben. Gazdag aranybányák vannak Északamerikában a Sziklás-hegységben, valamint Mexikóban és Délamerikában az Andokban és a Guayana-brazíliai hegyvidéken. De legtöbb az arany Afrikában.

A **vörösréz** különösen vulkános kőzetekben (pl. karbonkorú melafirban), továbbá a legrégebb kőzetek ércelléireiben fordul elő. A vörösréznek óriási jelentősége van az elektromos iparban; ötvözetei: a bronz (vörösréz és ón), sárgaréz (vörösréz és horgany), új- ezüst (vörösréz, horgany és nikkel) stb. nagy szerepet játszanak az ipari feldolgozásban. Észak és Délamerikában, Ázsiában és Ausztráliában sokkal több a vörösréz, mint Európában, ahol főleg Spanyolországban (Rio-Tinto) vannak gazdag vörösréz-bányák. Legtöbb a vörösréz az Egyesült-Államokban, különösen a Sziklás-hegységben és a Felső-tó környékén. Az amerikai pacifikus hegyrendszerben általában sok a vörösréz (Kanada, Mexiko, Peru, Chile.) Az Óvilágban Afrikában (Fokföld, Rhodesia, Katanga, Német-Délnyugat-

Afrika), Ausztráliában és Japán vulkános hegyeiben bányásszák.

A **kőolaj** a földkéreg nagy törésvonalai mentén, hegláncok szomszédságában és vulkános vidékeken fordul elő. Főleg világítás céljaira használják, úgy hogy az a többi olajat lassankint kiszorítja a használatból, de a főzéshez és kőolajmotorok üzemben tartásához is felhasználják. Kőolajból készítik a benzint és egyéb melléktermékeket is. A leggazdagabb kőolajforrások az Egyesült-Államokban és Oroszországban vannak. Az Egyesült-Államokban a Appalache-ok mentén, a Szt-Lőrinc-törésvonallal párhuzamos vonalban vannak a gazdag kőolajforrások, míg a törésvonal másik oldalán Ontarióban Petrolia és Oil-Springs bőséges forrásai sorakoznak. A legjobb minőségű és legtöbb világító kőolajat az Appalache-ok vidéke és Indiana állam szolgáltatja, míg Kaliforniában és Texasban fűtési célokra alkalmas kőolaj van vagy mennyiségben. Nem sokkal kevesebb kőolajat nyernek Oroszországban a Kaukázus mentén, főleg Apseron-félszigetén Baku mellett.

Európában aránylag kevés a kőolaj, úgy hogy e tekintetben nagy behozatalra van utalva. A leggazdagabb források a Kárpátok külső peremén, Galiciában és Romániában vannak. A kőolaj egyéb lelőhelyei Pöndzsab, Birma, Borneó, Jáva, Szumátra, Japán, Uj-Zealand és Argentina.*

Dr. Littke Aurél.

* Az idevonatkozó statisztikai adatokat l. a Zseb-atlasz 1917. évfolyamában.